

ТЕОРЕТИЧНІ КОНТЕКСТИ ТА ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ МЕРЕЖЕВИХ СТРУКТУР

Метою статті є обґрунтування сутнісної характеристики економічної безпеки підприємств мережеских структур, а також формування основних критеріїв оцінки її надійності та ефективності в сучасних умовах. Проведено комплексне дослідження поняття економічної безпеки мережеских структур із виокремленням п'яти позицій: ризикової, організаційної, ресурсної, інформаційно-правової, а також системної. Обґрунтовано особливості основних підходів до забезпечення економічної безпеки підприємств мережеских структур та доведено їх недоліки. На основі чого відзначено ключові вектори забезпечення економічної безпеки підприємств мережеских структур.

Ключові слова: безпека, економічна безпека підприємств мережеских структур, підходи до забезпечення економічної безпеки, функціональний підхід, процесний та проєктний підходи.

A. SHATARSKYI

Western Ukrainian National University

THEORETICAL CONTEXTS AND BASIC APPROACHES TO ENSURING ECONOMIC SECURITY OF NETWORK STRUCTURES

Increasing the level of threats in the system of functioning of enterprises of network structures requires effective formation of the environment of economic security, identification and prevention of the main factors influencing their security. It should be borne in mind that network structures, regardless of ownership, are characterized by the presence of constant risks and threats associated with the influence of external and internal environment of their operation. Please note that the enterprises of network structures depend on the state of economic security of the country. Meanwhile, it should be noted that currently the economic security of Ukraine is under threat, as all components of economic security are in danger. Problems of own economic security arise before each network structure not only in times of crisis, but also during work in the stable economic environment, the complex of the solved tasks at the same time has essential difference.

The purpose of the article is to substantiate the essential characteristics of economic security enterprises at network structures, as well as the formation of the main criteria for assessing its reliability and efficiency in modern conditions. A comprehensive study of the concept economic security at network structures with the separation of five positions: risk, organizational, resource, information and legal, as well as system. The peculiarities of the main approaches to ensuring the economic security of enterprises at network structures are substantiated and their shortcomings are proved. On the basis of which the key vectors of ensuring the economic security of enterprises at network structures are marked.

Keywords: security, economic security of enterprises at network structures, approaches to economic security, functional approach, process and project approaches.

Постановка проблеми. Підвищення рівня загроз в системі функціонування підприємств мережеских структур вимагає ефективного формування середовища економічної безпеки, визначення та попередження основних факторів впливу на їх безпеку. Слід зважити на той факт, що мережескі структури незалежно від форми власності, характеризуються наявністю постійного ризику та загроз, що пов'язані з впливом зовнішнього та внутрішнього середовища їх функціонування. Звертаємо увагу, що підприємств мережеских структур залежить від стану економічної безпеки країни. Між тим слід зазначити, що в даний час економічна безпека України знаходиться під загрозою, оскільки всі складові забезпечення економічної безпеки знаходяться в умовах небезпеки. Проблеми власної економічної безпеки виникають перед кожною мережескою структурою не тільки в кризові періоди, але й під час роботи в стабільному економічному середовищі, комплекс вирішуваних при цьому цільових завдань має істотну відмінність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сучасної проблематики з питань економічної безпеки підприємств мережеских структур висвітлюють такі провідні науковці як Г. Лянной, О. Арєф'єва, І. Білько, О. Вівчар, В. Геєць, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, Т. Косянчук, Т. Кузенко, В. Микитенко, В. Мунтян, В. Храпкіна та ін. У практичній діяльності безпеці мережеских структур приділяється надто мало уваги: у більшості випадків проблеми усвідомлюються лише тоді, коли кризові явища набувають суттєвих масштабів або, що значно гірше – незворотного характеру.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування сутнісної характеристики економічної безпеки підприємств мережеских структур, а також дослідження основних підходів до забезпечення економічної безпеки в сучасних трансформаційних умовах.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємств мережеских структур є основою фундаментальною складовою щодо підтримки функціонування в умовах динамічного економічного середовища. Звертаємо увагу на те, що безпека підприємств – це основа збереження стійких конкурентних позицій, передумова ефективного функціонування та стабільного розвитку суб'єкта господарювання. Термін безпека в перекладі із грецької мови означає “володіти ситуацією” – це стан, у якому об'єкт перебуває в стані захищеності й не зазнає загрозі негативного впливу будь-яких факторів [6, с. 106].

Термін “безпека” включає комплексний характер, оскільки застосовується в різних сферах. Доведено, що важливе місце серед різних типів безпеки (екологічної, інформаційної, науково-технологічної, політичної тощо), займає саме економічна безпека. Подібна ситуація обумовлена фактом, що всі перераховані вище типи безпеки тією чи іншою мірою не зможуть бути в необхідному ступені забезпечені без реалізації економічної безпеки [8, с. 19].

Згідно наукових досліджень Лавренчука Є. Н., економічна безпека – це стан, режим, правове становище, що гарантують і які забезпечують надійність функціонування господарюючих об’єктів. А сукупність створюваних державою умов і вимог – це те, що забезпечує зазначений стан, режим і правове становище господарської діяльності підприємств.

Згідно з практичної точки зору, економічне функціонування підприємства в сьогоденні умовах залежить від інновацій у сфері підтримки економічної безпеки. Поняття економічної безпеки має комплекс характеристик, які в цілому властиві безпеці як універсальному поняттю соціуму й походженню. Потреба в безпеці й у захисті від загроз зовнішніх впливів на конкретні особистості, майна, сім’ї, груп людей, включаючи державу й соціум, ставиться до типу базових потреб [3, с. 9-10].

В своїх наукових Роніс Ш. відзначила, що економічна безпека виступає у вигляді базового елемента національної безпеки навіть у тому випадку, коли межі країни не так важливі. Незалежно від того, як подивитися на національну безпеку, не може бути сумнівів у необхідності підтримки економічної застосованості соціуму. Без капіталу не може існувати бізнес, без бізнесу не може існувати прибутку, нарешті, без прибутку не може існувати робочих місць. А без робочих місць не може існувати податків.

Слід, відзначити, що поняття економічної безпеки підприємства є досить складною категорією, яку доцільно розглядати з п’яти позицій: ризикової, організаційної, ресурсної, інформаційно-правової, а також системної. Розглянемо докладніше кожен зі згаданих позицій окремо.

З погляду системного підходу економічна безпека – це тимчасовий стан, стабільність ресурсів у системі, яка визначається, у першу чергу, можливістю утримати ресурсну рівновагу в заданому проміжку часу відповідно до конкретних завдань функціонування системи. З позиції ж системного підходу, в основному, неможливо, досягнути абсолютної економічної безпеки якого-небудь об’єкта, а можна лише побільшати або зменшити рівень цієї безпеки, стабільності системи, її стабільності стосовно факторів, що впливають на неї, у рамках певного проміжку часу [4].

Ресурсна компонента економічної безпеки визначає, насамперед, масштаб економічної стабільності. Проте, велика кількість ресурсів всередині системі ще не є гарантом наступного ефективного їхнього застосування. Забезпечення ресурсами дає можливість лише управляти економічною безпекою, але лише при вищому рівні підприємства. Тобто, наявність ресурсів є необхідною, але не достатньою умовою підтримки економічної безпеки конкретного господарюючого суб’єкта.

Інформаційно-правова складова економічної безпеки визначає вимоги, пропоновані до інформаційних джерел інформації, що ставляться до результатів фінансово-господарської діяльності підприємства, формує певний інструментарій, що дозволяє оцінити ринкову інформацію, умови й режим економічної безпеки, а крім того, юридичні наслідки для зацікавлених контрагентів.

Організаційна складова економічної безпеки представляє із себе досить вагомий компоненту. Вона є доповненням ресурсної складової, а також дозволяє забезпечувати необхідний рівень управління ресурсами в системі з метою досягнення необхідного збалансованого стану з позиції ресурсного аспекту. Від ступеня організації управління ресурсами залежить кінцева ефективність прийнятих менеджерами управлінських рішень.

Ризикова складова, з погляду забезпечення необхідного рівня економічної безпеки підприємств мережевих структур, є не менш важливою, чим вище розглянуті компоненти. Наявність умов, що створюють ризик, полягає в основі визначення подальшого вибору стратегії, спрямованої на підтримку економічної безпеки. Залежно від масштабів економіко-господарської діяльності підприємства, той самий ризик, або його найбільш імовірні прояви можуть по-різному виявлятися. Для великих мережевих компаній найбільш важливими ризиками, при інших рівнозначних умовах, є, наприклад, імовірність збільшення податкового навантаження, динаміка коливання курсів валюти, зміна умов фінансування тощо. Для середніх мережевих структур найбільш істотними ризиками виступають такі ризики, як, наприклад, ризик поглинання більшим підприємством, ризик втрати конкурентних переваг у відповідному сегменті, а також втрата платоспроможності. Також для мережевих структур є ризики збанкрутувати в перший період часу, обмеженість джерел ресурсів, ризик втрати контрагентів та інші.

На сьогоднішній день розвиток ринкової економіки супроводжується характерними циклічними фазами зростання й кризи, що обумовлює необхідність забезпечення економічної безпеки підприємств мережевих структур. В даний момент часу сформована теоретична база включає різні методологічні підходи до дослідження даної категорії [2, с. 33].

У результаті від наукової обґрунтованості трактування поняття економічної безпеки залежить кінцевий вибір підприємств мережевих структур відповідного підходу до її забезпечення. Незалежно від обраного підходу кожна система економічної безпеки має певний набір елементів, таких як об’єкт, предмет, суб’єкт і суб’єкти протидії, моніторинг, аналіз і оцінка ризиків, небезпек, викликів і загроз, механізм протидії. Для методологічно вірного дослідження проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств

мережових структур необхідно чітко розуміння особливостей кожного підходу до визначення даних елементів [5].

Згідно наукових досліджень щодо забезпечення економічної безпеки варто звернути увагу на необхідність усунення недоліків, що передбачають формування теоретичних підходів до управління мережевими підприємствами й обліку сучасних тенденцій, викликів та загроз, що впливають на предмет дослідження. Сформуємо у табл. 1 дослідження основних підходів до забезпечення економічної безпеки підприємств мережових структур із виокремленням їх недоліків.

Таблиця 1

Основні підходи до забезпечення економічної безпеки

№	Підхід	Трактування економічної безпеки	Недолік
1	Інформаційний (силовий)	створення умов для збереження комерційної таємниці й внутрішньої інформації від третіх осіб	ігнорування ключових джерел загроз зовнішніх факторів
2	Захисний	здатність протидіяти факторам впливу зовнішнього середовища; оперативно реагувати на загрози й адаптуватися до нових умов функціонування	відсутність обліку перспектив розвитку організації
3	Інституціональний	гарантований захист національних інтересів, соціально спрямований розвиток навіть при несприятливих умовах розвитку	складність проєктування на мікрорівень, відсутність обліку факторів внутрішнього середовища організації
4	Конкурентний	наявність конкурентних переваг матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів	наявність конкурентних переваг організації, не гарантує економічної безпеки без їхнього використання й реалізації
5	Вузькофункціональний	питання економічної безпеки підприємства розглядається з боку окремого аспекту його діяльності	відсутність цілісного розуміння економічної безпеки, що може значно знизити результативність підходу
6	Системний	стан підприємства, обумовлене, переважно, факторами зовнішнього середовища	складність системного функціонування організації, відсутність діючих методик розрахунків рівня економічної безпеки
7	Функціональний	забезпечення економічної безпеки всіх функціональних підрозділах, що суттєво відрізняються по своєму забезпеченню	навіть при якісному виконанні функцій, загрози мінімізуються, не гарантує економічної безпеки
8	Ресурсно-функціональний	ефективне використання усіх ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільності	формування економічної безпеки й ефективністю функціонування в цілому
9	Ситуаційний	процес створення сприятливих умов діяльності, при яких дотримуються інтереси суб'єкта й досягаються поставленої мети	зосередження акцентів з забезпечення економічної безпеки в цілому на діяльність окремих підрозділів

Аналізуючи підходи до трактування “економічної безпеки підприємства” Шашлов Н. В. виділив три ключові вектори: “захисний” - базується на використанні поняття загрози, “ресурсно-функціональний” - ефективне використання ресурсів або потенціалу, “дохідний” – одержання прибутку. На основі виділених напрямків, пропонується сформуванню новий - комплексний підхід до забезпечення економічної безпеки.

Процесний підхід, на думку Белкіна Д. В., дозволяє забезпечити економічну безпеку за допомогою правильно організації, управління й удосконалювання фінансово-господарських процесів, що відбуваються на підприємстві.

До особливостей даного підходу слід віднести самостійність співробітників і підрозділів у прийнятті управлінських рішень, концентрацію на роботі, чіткий розподіл відповідальності, мінімальний контроль і адміністрування. Слід відзначити, даний підхід позбавлений недоліків, таких як неефективне використання ресурсів, через чіткі дати закінчення й “безпекових” оціночних завдань, що включають резерви часу, збереження ризиків щодо невчасності виконання завдань. Так чіткі дати закінчення завдань, характерні для будь-яких повторюваних процесів, вимагають відповідних резервів часу, що приводить до недостатньо ефективного використання ресурсів. При цьому ризики з невчасності виконання завдань зберігаються. Дані фактори показують внутрішні резерви зростання для мережових структур [1, с. 55].

На сьогоднішній день у практичній діяльності спостерігаються тенденції переходу від традиційних теоретичних підходів до управління підприємствами (ситуаційний, структурний і функціональний) до нових (процесному й проєктному) підходам.

Необхідність еволюції існуючих підходів обумовлена недоліками, виявленими в результаті аналізу процесів фінансово-господарської діяльності підприємств, на основі вивчення інструментарію кожного підходу й методології дослідження категорії “економічна безпека організації” (див. табл. 2).

Таблиця 2

Недоліки традиційних підходів до управління організацією

Підхід	Основа побудови організаційної структури	Недоліки
Ситуаційний	адаптація до навколишнього середовища	непогодженість між підрозділами
Структурний	ієрархічна основа	бюрократія, неефективні методи, низька мотивація
Функціональний	принцип функціональних складових	відсутність зацікавленості в кінцевій продукції

Процесний підхід є природньою еволюцією функціонального. Кожний бізнес-процес являє собою логічні сценарії взаємозалежних дій, з використанням ресурсів підприємств мережевих структур спрямованих на одержання в доступній для огляду перспективі кінцевого результату, необхідного для мережевої системий задовольняючого інтереси клієнтів. У цьому випадку процес розглядається, як режим функціонування, що відображає зміну станів системи.

На основі проведених досліджень доведено, що функції й процеси не можуть існувати самостійно, сучасним підприємствам мережевих структур необхідно поєднувати функціональний і процесний підходи. Для цього необхідно одночасне проектування організаційної структури (функціональних складових) і порядку взаємодії у контексті цієї структури (процесів).

Аналіз впливу зовнішнього середовища на ефективність проведення при використанні процесного підходу показав неможливість одержання довгострокової конкурентної переваги через можливість застосування аналогічних процедур конкурентами.

В умовах інноваційної економіки ефективність процесного підходу в порівнянні з іншими зміцнила позиції в операційному менеджменті, однак у якості інструмента реалізації стратегії й стратегічних змін в організації бізнесу – мережеві структури віддають перевагу проектному управлінню [7].

Висновок. Прорезюмувавши вище описане відзначаємо, що основне значення системи економічної безпеки підприємств мережевих структур полягає в тому, що вона повинна мати попереджувальний характер, а основними критеріями оцінки її надійності та ефективності є: забезпечення стабільної роботи мережевих структур, збереження та збільшення фінансово-матеріальних цінностей; сталий розвиток, збереження та збільшення матеріальних цінностей підприємств мережевих структур, високий рівень конкурентоспроможності продукції та наданих послуг; використання інноваційних технологій у виробничо-господарській діяльності; недоторканість комерційної інформації і всіх ресурсів; своєчасне попередження кризових ситуацій і нейтралізація негативних чинників, що впливають на діяльність мережевої системи.

Література

1. Алькема В. Г. Параметри економічної безпеки підприємства як логістичної системи. Вісник економіки транспорту і промисловості : зб. наук.-практ. праць. Вип. 29. Харків. 2010. С. 51–59.
2. Андрушків Б. М., Вівчар О. І., Гевко В. Л. Проблеми теорії і практики менеджменту : навч.-методич. посібн. Тернопіль: Вид. ТзОВ “Терно-Граф”. 2009. 312 с.
3. Бондарчук Ю., Марущак А. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи. К.: Вид-во КНТ. 2008. 369 с.
4. Вівчар О. І. Особливості ідентифікації методів оцінки ринкової вартості бізнесу при діагностиці його економічної безпеки. Вісник Наука молода. Випуск 18. Тернопіль 2012. С. 118–122.
5. Вівчар О. І. Управління економічною безпекою підприємств: соціогуманітарні контексти: монографія. Тернопіль, ФОП Паляниця В. А., 2018. 515 с.
6. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія. К.: Лібра, 2003. 280 с.
7. Коробчинський О.Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства. URL: <http://www.masters.donntu.edu.ua/2011/iem/kuzenkova/library/statya4.htm>
8. Мороз О. В., Карачина Н. П., Шиян А. А. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства: монографія. Вінниця: ВНТУ. 2011. 241 с.

References

1. Alkema, V. H. Parametry ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva yak lohistychnoi systemy [Parameters of economic security of the enterprise as a logistics system]. Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti : zb. nauk.-prakt – Bulletin of Transport Economics and Industry: Coll. scientific-practical wash. Vyp. 29. Kharkiv. 2010. 51–59. [in Ukrainian].
2. Andrushkiv, B.M., Vivchar, O.I., Gevko, V.L. Problemy teorii i praktyky menedzhmentu : navch.-metodych. posibn. [Problems of theory and practice of management textbook]. Ternopil: Terno-Graf LLC. 2009. 312 .
3. Bondarchuk, Yu., Marushchak, A. Bezpeka biznesu: orhanizatsiino-pravovi osnovy – Business security: organizational and legal framework. K.: Vyd-vo KNT. 2008. 369. [in Ukrainian].
4. Vivchar, O. I. (2018) Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv: sotsiohumanitarni konteksty [Management of economic security of enterprises: socio-humanitarian contexts]. Ternopil, FOP Palianytsia V. A. 515. [in Ukrainian].
5. Vivchar, O. I. (2012) Osoblyvosti identyfikatsii metodiv otsinky rynkovoї vartosti biznesu pry diahnostytsi yoho ekonomichnoi bezpeky [Features of identification methods for assessing the market value of business in the diagnosis of its economic security]. Visnyk Nauka moloda – Newsletter Science is young. Issue 18. Ternopil.118–122. [in Ukrainian].
6. Kozachenko, H. V., Ponomarov, V. P., Liashenko, O. M. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia : monohrafiia [Economic security of the enterprise: the essence and mechanism of provision: a monograph] K.: Libra, 2003. 280. [in Ukrainian].
7. Korobchynskiy, O.L. Metodyka formuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. URL: <http://www.masters.donntu.edu.ua/2011/iem/kuzenkova/library/statya4.htm>
8. Moroz, O. V. Karachyna, N. P. Shyian, A. A. (2011), Kontseptsiia ekonomichnoi bezpeky suchasnoho pidpriemstva [The concept of economic security of the modern enterprise]. VNTU. Vinnytsia. Ukraine. 241.

Надійшла / Paper received : 02.08.2020
Надрукована / Paper Printed : 28.09.2020